

УДК 316.342.2+316.344.42

НАЦИОНАЛНИ ИНТЕРЕС

Примљено:

NATIONAL INTEREST

05.10.2010.

Година VI, vol. 9

Прихваћено:

Број 3/2010.

15.12.2010.

Оригинални научни рад

стр. 249-270

*Љубиша Митровић**

НОВА БУРЖОАЗИЈА И ЊЕНА
ЕЛИТА У ДРУШТВУ
ПЕРИФЕРНОГ КАПИТАЛИЗМА
Скица за социолошки портрет

Резиме

Измрцварена деценијским санкцијама и рањена ратним интервенцијама НАТО-а, на таласу и удару новог неолибералног тржишног фундаментализма, наишла се и петookтобарска Србија. У раду аутор разматра радикалне промене у класно слојној структури постсоцијалистичких друштава, под утицајем неолибералне стратегије развоја и рестаурације периферног капитализма.

У фокусу ауторове анализе су промене у саставу владајуће неолибералне класе, њених фракција и елита. Аутор се посебно концентрише на анализу социјалног положаја компрадорске буржоазије и њене политичке елите и њиховог погубног учинка по развој и будућност друштва Србије.

Аутор истражује место ових група у друштвеној структури, систему расподеле друштвене моћи и њихову улогу у друштвеним променама савремених друштава Србије и Балкана. Своју анализу он допуњује компаративним разматрањем сличности и разлика између класне структуре балканских постсоцијалистичких и латиноамеричких друштава, налазећи шта је њихов социолошки заједнички именитељ.

* Филозофски факултет, Ниш

Кључне речи: периферни капитализам, необуржоазија, компрадорска буржоазија, сателитска псеудоелита, неолиберализам, зависна модернизација.

*„Европска“ лумпенбуржоазија створила је
„националне“ лумпендржаве
које никада нису стекле истинску самосталност
већ су једноставно биле, и остале снажан
инструмент лумпенбуржоаске политике
лумпенразвоја.*

*Буржоазија као целина не може да
формулише правац
истинског напретка јер би јој угрозио
њене сопствене интересе.
(Андре Гундер Франк)*

*Корупција елита је, пре свега, корупција свих нас.
(Жан Бодријар)*

1. Увод: од социологије елита до елитологије

Историја социјалних и политичких доктрина од антике до савремених дана, пружа обиље примера у форми настојања бројних аутора да промисле феномен настајања елита и њихову улогу у животу и развоју друштва. На свој начин, овим проблемом бавили су се најпре Платон и Аристотел, та два дива античке философије; а касније Николо Макијавели; па Карл Маркс, Макс Вебер и други.

Прве елементе за утемељење социологије елите налазимо у радовима В. Паретоа и Р. Михелса, затим код Т. Веблена, Џ. Берхама, Ј. Шумпетера, К. Манхајма, Р. Арона, Р. Милса и Т. Ботомора. У савременој социологији је све већи број аутора који се бави овим феноменом, а у социологији код нас, овом проблематиком су се бавили: Мирослав Печујлић, Михаило Поповић, Загорка Голубовић, Силвано Болчић, Војин Милић, Младен Лазић, Слободан Антонић и Слободан Миладиновић.

У контексту изградње нових синтеза у савременој науци присутна је тенденција да се конституише и развија *елитологија*, као трансдисциплинарна наука, која би обједињавајући и интегришући сазнања бројиних друштвених и хуманистичких наука (филозофије, антропологије, социологије, психологије, елитопедагогије, политикологије и менаџмента) изучавала изворе и начин конструисања друштвених елита, њихов однос са друштвеним класама и њихову улогу у друштвеним променама.

Елите су потребне сваком народу, класи и професионалној групи у њиховој утакмици на националном и светском тржишту, ради артикулисања сопствених интереса, опстанка и унапређења свог положаја. Има футуролога и истраживача који тврде да ће 21. век бити у знаку успона плутократије и меритократије, те да ће у том смислу расти значај борбе за стварање нових елита, које ће се борити за лидерство у савременом свету. Збигњев Бжежињски и неки други геополитичари пишу о *геостратешким елитама*, као глобалним играчима на „великој шаховској табли“, док Жак Атали, између осталог, пише о менаџерима у ери глобализације као својеврсној *хиперкласи*, елитним професионалцима у области организације (производње, продаје, маркетинга, управљања) и управљања друштвеним променама на нивоу корпорација или у глобалној економији савременог света. За њих се данас боре власници корпорација, јер од стваралачке конкуренције, *креативне деструкције* ових нових револуционара у бизнису, зависи опстанак и успех компанија на глобалном тржишту, које постаје простор сурове конкуренције, социјадарвинистичке борбе планетарних гладијатора, тржишних бандита у ери успона „капитализма катастрофе“ (Наоми Клајн).

Такође, све више постаје актуелно питање конституисања нових стратегијских елита у постсоцијалистичким друштвима у транзицији, као кључних актера демократских реформи, модернизације и развоја.

У нашем раду бавимо се проблемом елита у зависним друштвима периферног капитализма на Балкану, са посебним фокусом на улогу компрадорске буржоазије и марионетских псудоелита.

2. Значај истраживања промена у профилу друштвених класа и елита у постсоцијализму

Када је Милован Ђилас писао своје дело *Нова класа* није ни слутио да ће међу првима открити и дефинисати у савременој литератури феномен црвене номенклатурне буржоазije, као нове политичке класе. Његова је заслуга што је први увео овај појам у социолошку литературу. Анализирао улогу ове класе у производњи друштвених односа и бирократизације настајућег друштва монопартијског социјализма, после Макса Вебера. Наравно, Ђиласова намера није била мотивисана академским разлозима. Он је у хоризонту мишљења револуције/револуционара писао о овом феномену. Отуда његови публицистички чланци говоре о феноменологији и анатомији морала нове класе, које је најпре објавио у „Борби“ и часопису „Нова мисао“, а потом у новој књизи. Реакција бирократске касте била је ригидна и административна. За своје идеје, нова политичка инквизиција отерала је Ђиласа у затвор. Све то говори да ниједна власт не жели да јој се знају корени и извори њене моћи. Тако је од вајкада било, тако је и данас, без обзира на говоре о „отвореном друштву“, демократији и транспаретности. А социолошка анализа не би била социолошка у научном смислу те речи, ако у истраживању друштвених феномена не досегне до самих корена. Управо је друштвена моћ, начини њеног конституисања и смерови њене дистрибуције, кључна тачка социолошке анализе за разумевање промена у класнослојној структури друштва и начина регрутовања и функционисања елита.

Настајуће капиталистичко друштво у Србији и на Блукану очекује данас своје социјалне аналитичаре. Време је да се напусти ружичаста слика из Нарцисовог огледала о савременом друштву и његовој елити. Превише је нових идеологизираних митова исплетено: о модернизацији настајућег капитализма, о демократском поретку, о елитама... Време је да се научном анализом демистификује свест друштва о самом себи, о природи друштвених процеса и карактеру друштвених односа који се формирају пред нама.

Маркс је с правом упозоравао истраживаче да се једна епоха не може историјски разумети из идеолошког мишље-

ња актера о себи самима већ из противречности начина производње друштвеног живота, дистрибуције расподеле система друштвене моћи. Та парвилност важи и данас, без обзира на епохалну информатичку револуцију, када снаге „трећег таласа“ доводе до нове синергије друштвене и симболичке моћи у савремености.

Предмет наше анализе у овом прилогу је истраживање механизма репродукције друштвене моћи необуржоазije као нове друштвене класе у условима настанка периферног капитализма у нас, са посебним освртом на положај и улогу компрадорске буржоазije и псеудоелите лумпенполитократије, као и истраживање сличности и разлика између балканске и латиноамеричке „слике“, профила класа и сателитских елита и њихове улоге у друштвеним променама.

3. Стратегија неолибералне зависне модернизације и производња периферног капитализма у нас

Друштвене појаве нису природни процеси. Оне нису дар Бога, нити вођа. Социологија је одавно демистификовала законитости начина производње друштвеног живота, концентришући своја истраживања на начин репродукције капитал-односа, друштвене моћи, на стратегије развоја и њихове импликације на социјалне неједнакости међу друштвеним групама.

Имплозија социјализма, ако апстрахујемо утицај геостратешког фактора спољних сила, била је израз кризе репродукције етатистичког начина производње и монопартијског система управљања. Бирократска пузећа контрареволуција утрла је пут национализму, дезинтеграцији и слому социјализма и рестаурацији капитализма.

Снаге глобалног капитализма, чији су актери водеће земље светског центра и САД-е, ТНЦ и финансијска банкарска буржоазija, следећи неолибералну идеологију и концепцију развоја (чије су одреднице тржишни фундаментализам, монетаристичка економска политика, приватизација, либерализација, дерегулација, Вашингтонски споразум) наметнуле су земљама полупериферије и периферије, као и постсоцијалистичким друштвима, неолибералну стратегију зависне

модернизације. Новонастале елите (политичке, привредне, културне) у постсоцијалистичким друштвима у већини земаља бившег социјализма су прихватиле ову стратегију. Њу су, у форми програма радикалних привредних реформи, нудили ММФ и Светска банка, као продужене руке моћи ТНЦ и САД-а. Експерти ових институција – од Џефри Сакса до Џона Перкинса и др. „плаћених убица“ и сводника бога Момона и Лихварске интернационале капитала, ширили су дух капитализма катастрофе на просторствима постсоцијалистичких земаља. На том удару неолибералног радикализма (читај: *тржишног бандитизма*) нашла се и петооктобарска Србија. Измрцварена деценијским санкцијама и рањена ратним интервенцијама НАТО алијансе, осиромашена и збуњена, у тој агонији – преврата и антиреволуционарних промена - Србија је лако пала у загрљај „великог брата“ и њених експерта макијавелистичког друштвеног инжињеринга.

Новонастала елита тзв. демократске власти регрутована из различитих слојева, а најчешће из отпадника и бунтовника средње урбане класе из бившег социјалистичког друштва, кренула је „грлом у јагоде“ да по сценарију западних ментора, гради политичку стратегију сателитске зависне модернизације на неолибералном програму који је утро пута радикалном разарању капацитета реалне економије (индустрије, радничке класе...), радикалну приватизацију предузећа, довођење страних банака и страних медија.

Овај транзициони рез и шок, изазвао је дубоке промене у економији и аномију у друштву. На делу су били процеси масовне незапослености, енормне експлоатације, социјалних неједнакости и нарастања друштвених противуречности. Сви ови процеси водили су од блокираног ка разореном друштву, од реалне економије ка „олош економији“, лумпенполитици и лумпенразвоју. Речју, у Србији и на Балкану сусрели смо се са повампирењем феномена зависних друштава периферног капитализма – латиноамеричког типао којима је брилијантне студије написао Андре Гундер Франк.¹

Зависна модернизација израз је хијерахијских односа у репродукцији капитал моћи између земаља светског центра,

1 Видети студију *Лумпенбуржоазија и лумпенразвој*, А. Г. Франк, ЦИД, Подгорица, 2002.

или метропола и земаља светске периферије, или сателитских земаља. Овакав тип неолибералне зависне модернизације утиче на формирање особеног типа капиталистичког друштва, олош економије, лумпенполитике и зависне културе. Под његовим утицајем формира се и особена композиција нових класа, слојева и елита, које су у функцији глобалне доминације капитала, њихове слуге, репрезенти њихове моћи на националном и локалном терену.

Зависна модернизација довела је до периферизације и ребалканизације Балкана о чему Ерик Хобсбаум пише: „будућност ће бити најтежа у Југоисточној Европи која упада у релативну, а понегде и апсолутну заосталост у односу на друге делове континента“ (недељник *НИН*, од 15. јула 2010. стр. 56). Ову позицију Балкана Иван Беренда је описао као његово кретање у круг: од периферије у совјетској имеперији ка новој периферизацији у Европској унији.

4. *Компрадорска буржоазија и сателитска псеудоелита*

О настанку дегенерисане социјалне структуре и класно-слојној структури зависних друштава периферног капитализма, писао сам у својим раније објављеним студијама.² У вези са тим подсећам на своју скицу фракција нове буржоазије која настаје, изворе њене моћи и различиту социјално - развојну улогу. У студији „Савремено друштво“ (1996), између осталог, пишем да се у нас нова буржоазија састоји из три фракције:

- а) предузетничке
- б) номенкалтурне
- в) лумпенбуржоазије.

Сем предузетничке буржоазије која је носилац развоја, остале две фракције су непродуктивне, потрошачке, често и криминално деструктивне.

Компрадорска буржоазија је горњи слој буржоаске класе. Она се регрутују из све три фракције. Она је тајкунска група која безобзирно иде за својим интересима. Свој партикуларни интерес ставља изнад општег интереса друштва.

2 Видети Љ. Митровић, *Савремено друштво* (1996); *Пут у зависно друштво* (2004); *Транзиција у периферни капитализам* (2009).

Анационална је и друштвено неодговорна. Слуганка према страном капиталу и безобзирна у експлоатацији домаће радне снаге и диктаторска према сопственом народу. Њена отаџбина је тамо где је њен интерес. Она је агент мега капитала у функцији глобалне економије. Она је „тројански коњ“ страних ТНЦ у земљи (региону). Њен бог је бог Мамон, капитал. Њен циљ је згртање богатства, богаћење, профит изнад човека. То је предаторска класа нових богатуна и гуликожа, често бонвиванска и паразитска, својеврсни џет сет олош-економије. Мада у својим редовима има и пословно способних људи, који поред бизниса у економији, чине све да би досегли успон не само у националном оквиру већ и на глобалном тржишту.

„Свој“ капитал ова класа инвестира најчешће и непроизводне а профитабилне секторе: трговину, банкарство и услуге. Она не мари за сектор реалне економије и високу упосленост. Руковођена логиком профитног интереса, она свој капитал сели из делатности у делатност. Жестоком и енормном експлоатацијом туђе радне снаге, она ствара/увећава своје богатство. У леденој води рачуна она не мари за социјалне невоље произвођачке класе и народа.

За разлику од предузетничке буржоазије која је носица прогресивног развоја, компрадурска буржоазија је лихварска. И једна и друга су тржишно оријентисане. И док је прва продуктивна класа, друга је спекулативна. И једна и друга граде мостове сарадње са међународном буржоазијом и ТНЦ. Лумпенбуржоазија је главни агенс у свету сиве „олош економије“. Она је део „подземне“ економије. Њени се чланови регрутују из редова ратних профитера и другог друштвеног „шљама“ и отпада друштва. Они живе од „рупа у закону“ и друштвене аномије која се на развалинама социјализма, почела да шири.

Поставља се питање које су друштвене групе – елитни одред (фракција) појединих слојева необуржоазије у савременим постсоцијалистичким друштвима и какав је њихов профил и друштвена улога? Могућа скица *састава елитних скупина* у савременим постсоцијалистичким друштвима, може изгледати овако:

а) привредна елита (менаџери, меритократија и технократија)

б) политичка елита (политократија, бирократија и идеократија)

в) културна елита (научна, уметничка, сцијентократија, медиократија...)

Настајуће друштвене класе полуграђанског друштва у Србији/ и на Балкану у зони периферије почињу се кристалисати у друштвеној структури. На тој новој основи капиталистичког начина производње конституишу се и профилишу њихове елите, у распону од лумпенелите, псеудоелита, компрадорских елита до зрелих и одговорних елита.

Ако пођемо од једног хибридног Марксовог, Веберовог и Дарендорфовог модела конституисања друштвених група у систему владавинских удружења, у распону од: квази групе („класе по себи“) до самосвесне групе („класа за себе“) и то применимо на постсоцијалистичка друштва, могуће је у њима разликовати неколико врста елита. Друштвене класе и слојеви у постсоцијализму могу бити: без развијене елите, са полуразвијеном елитом, могу имати псеудоелиту – лумпенелиту, али могу имати и развијену елиту.

Ова класификација елита би се (по степену развијености свести о идентитету) могла упоредити са структуром друштвених класа/слојева:

а) произвиђачка класа

б) средња класа

в) капиталистичка класа, односно: доња класа, средња класа и горња класа.

По степену своје идејне конституисаности и зрелости, такође, можемо идентификовати различите фракције елита:

а) неразвијене елите;

б) полуразвијене елите;

в) развијене елите

Треба потражити одговор између осталог и на следећа питања: каква елита одговара неразвијеној и дегенерисаној социо-класној структури периферног капитализма? Каква је веза између „олош економије“ и сателитске политичке елите? Тачније: каква је веза између олош економије, компрадорске буржоазије, сателитске политичке елите и лумпенингелителгенције? Између лумпенбуржоазије и лимпен развоја (А. Г. Франак), између стратегије зависне модернизације, лум-

пенполитике и лимпен развоја? Између стратетегије зависне модернизације и развоја неразвијености? Између стратегије зависне модернизације и културе зависности?

Економиста Бранко Драгаш у свом чланку „Олош“, објављеном лета 2010. године, у једном броју недељника „Таблоид“ управо, повезује све ове фракције елита у Србији, показујући да у детерминистичком склопу фактора постоји њихово комплементарно садејство у репродукцији начина живота и патологије зависних друштава светске периферије, какву представљају Србија и Балкан на почетку трећег миленијума.

*5. Постсоцијалистичка Србија у раљама
неолибералне стратегије зависне
модернизације, компрадорске необуржоазije
и лумпен елите*

Постсоцијалистичка Србија у знаку је зависног разореног друштва тј. лумпен политике и лумпен развоја. Она се налази у раљама неолибералне стратегије зависне модернизације која производи субразвој, периферизацију привреде, друштва и културе. У дегенерисаној социјалној структури конституишу се нови ликови необуржоазije и фракције њених елита (предузетничка, номенклатурна и лумпенбуржоазija).

На развалинама старог режима, из недара духа антиреволуције и праксе конзервативне рестаурације, изникао је својеврсни „вашар таштине“, „сјај и беда нових куртизана“, тј. псеудоелита, поворка нових пророка и порока: „професионалних реформатора“, демагога, превртљиваца, лармација, ласкаваца и политичких матрапаза и криминалаца, који попут паразита, предатора и лешинара, уништавају остатке разореног друштва. Одиста се овде ради о *елитама распада* и гробарима друштва и људског достојанства, а не о неимарима новог и подвижницима који раде за опште добро. Раздвајајући политику од морала, наши „ковачи лажног прогреса“, од политике су поново направили занат, претворивши је у слушкињу и проститутку, за задовољавање егоистичних, приватних интереса и послова, уместо да је у служби општег, заједничког добра.

У фокусу наше анализе јесте компрадорска буржоазија и фракција псеудо-лумпен елита, које као актери промена, производе неразвијеност и културу зависности, тј. лумпен-политику и лумпенразвој.

Критичка анализа друштвене улоге ове буржоазије указује на погубне учинке стратегије зависне модернизације, деловања компрадорске буржоазије и сателитских политичких елита на развој савременог друштва Србије. Као што је индустријализација уништила село и сељака, данас транзиција овог типа уништава градове, радничку и средњу класу. У Србији и на Балкану у току је производња зависног друштва које је у зони неоколонијалног дужничког ропства.

Компрадорска буржоазија носилац је субразвоја, тј. неразвијености и подаништва према светском суперкапиталу. Она је домаћи изданак лихварске интернационале у земљама периферног капитализма. Она развија „олош економију“ и свој капитал пласира у периферне секторе трговине, банкарства и ако затреба наркотржишта. По свом социјалном профилу она је амалгам и регрутује се из различитих група необуржоаског начина производње из номенклатурне буржоазије, лумпенбуржазије а делом и из предузетничке. Она нема развијену националну свест и иде слепо за својим интересима спремна да за „вечеру прода веру“, да „учини што јој срцу годи“ (Његош). Из ње се рађају нове „потурице“, наравно данас са европејским и атлантистичким заштитним знаком. Нове „продане душе“ капиталу, које су спремне зарад богаћења да издају национални интерес.

Компрадорска буржоазија не само што није носилац прогресивног начина производње већ она нема ни развијену друштвену свест да би постала водећа класа. С тога се она у друштвеним борбама и понаша дајући само подршку, по правилу, победничким фракцијама, нове буржоазије, без обзира које су идејне оријентације. Њој је битно да сачува свој интерес и да га што профитабилније пласира на домаћем и глобалном тржишту. Њена политичка елита групише се око либерално – демократских политичких партија, али је спремна и да подржи и конзервативне блокове коалиције – уколико они својим политичким програмом омогућавају палсирање и реализацију њених интереса. У Србији – њен

интерес најеклатантније изражавају: анационалне и профитно-клијентистички орејентисане политичке партије.

Предузетничка буржоазија у Србији тек учвршћује своје позиције и формира своју политичку и културну елиту. За сада најмаргинализованација је радничка класа. Она се налази у дефанзиви, уосталом као и читав корпус произвођачке класе. Политичке фракције левице такође су разбијене и подељене. Већина левичарске интелигенције, конвертитски се и прозелитски понаша. Напуштајући не само марксизам већ и еманципаторску мисао, они постају део ешалона духовних снага конзервације – status quo-a – служе као потпора за одржавање капитал односа и „припитомљавање“ радништва да одустане од класне борбе. На тај начин интелектуална елита и сама постаје компрадорска, остварујући мисију издаје и пацификације не само еманципаторских већ и националних интереса.

6. Транзиција културе као формирање културе зависности и системске компрадорске интелигенције

Транзиција културног подсистема постсоцијалистичких друштава на Балкану, у функцији је њихове зависне модернизације. Стављање у службу снага неоколонијализма, модерних господара европске и светске моћи: моћног савеза плутократије и политбироократије, финансијске буржоазије и мамонократије лихварске интернационале. У овом контексту врши се и реформа система образовања на основама болоњске декларације, са циљем да се створи генерација полуобразованих специјалца, морално равнодушних за једнократку употребу у служби мегакапитала.

На глобалном тржишту капитала данас се води жестока конкуренција за лидерство, посебно на тржишту „сиве материје“. У том смислу водеће ТНЦ – држе стално отворен конкурс за откривање и стипендирање таланата из земаља у развоју и транзицији. Наши Универзитети су облепљени плакатама таквих конкурса, нпр.: „Кока кола таленти“ и друге фондације (Сорош и др.). У тој форми се данас остварује својеврсни „данак у памети“ вазалних и неразвијених земаља према земљама светске империје, односно својеврсна

„крађа и прекрађа“ најелитнијег кадра из сваке генерације, чиме се слабе људски ресурси ових земаља, а големо знање ових кадрова даље користи за светску доминацију и преживљавање капитализма.

Постсоцијалистичким земаљама, за излазак из транзиционе рецесије, неопходни су, поред промене стратегије развоја, и *радикални обрт у кадровској репродукцији*. Напуштање бирократске праксе негативне кадровске селекције. Стварање водеће елите од најспособнијих кадрова. Очекивати је да ће, са укидањем неоколонијалних односа и земље периферије какве су балканске, изнедрити нову елиту (привредну, научну, политичку и културну), која ће одиграти прогресивну улогу у развоју и еманципацији Балкана. До таквог обрта извесно је, доћи ће кроз *нову социјалну револуцију*, која ће са грбаче друштва скинути све паразите, компрадоре, бирократе, корупционаше и уместо пасудоелита на чело друштва изабрати аутентичну елиту, високо професионалну, компетентну, одговорну и патриотску која ће својим ствралаштвом и скинути стигме са Србије и демаргинализовати њену позицију у свету. Таква елита ће знати да је часно бити патриота и да се патриотизам и љубав према човечанству не искључују, већ допуњу и обогаћују. За разлику од наших данашњих псеудомондијалиста који се стиде патриотизма и радије би да изигравају измећаре и јајаре у служби нових господара светске моћи, уместо да служе свом народу и човечанству.

Већ дуже време се пише о транзицији културе и пожељном профилу политичке елите у нас. Подсећам на рубрику „Интелектуалац у транзицији“ или „Шта да се ради? Балкан у потрази за умереним политичарима“. У нас, код псеудонаучника, транзиција је редуцирана на прилагођавању глобалној стратегији развоја у свету и њеним структурама моћи; на клонирану зависну модернизацију и културу зависности. У овом контексту улога интелектуалаца и политичке елите, тумачи се функционалистички са становишта политичке кооректности: колико доприноси одржавању наметнутог поретка моћи у свету и у нас.

Ми као да болујемо од новог бољшевизма са десним предзнаком. Отуда се намеће профил интелектуалаца који је на нов начин идеологизиран и спреман на свакојачко „кетманство“ у границама нових форми „заробљеног ума“. Пропаги-

ра се тип прагматичног политичара без принципа, спремног на мимикрију, који личи на марионету – који се у зависности од „ветрова“ повија и креће на политичку сцену у распону од крајње деснице, преко баре, до крајње левице.

Ствара се тип „заобљених“ политичара, тј. подрепашких елита – које могу да служе сваком режиму. И то се велича као идеал! Политичка коректност и оданост атлантстичкој коалицији. По правилу, такве елите нису ништа учиниле за свој народ. Колаборација их је, пре или касније, увела у поље историјских губитника, издаје националних интереса, без обзира како се она легитимисала.

Ако се уочи транзиције социјализма могло говорити о истрошености (интелектуалних и политичких елита) у настајућем друштву зависног периферног капитализма, реч је о њиховој незрелости скоројевићкој псеудоелити, неспособној да рационално управља домовином и земљом. На делу је дубока зависност постојећих елита од центара империје, те се стога справом говори о феномену марионетских лумпенелита

7. Промене у класно-слојној структури постсоцијалистичких друштава и профилисање елита као актера

Постсоцијалистичка друштва су још увек разапета између процеса ретрадиционализације и модернизације. Биланс двадесетогодишње транзиције показује сву противречност њиховог развоја и дубиозност основних процеса у њиховој трансформацији.

Већ смо указали на ограничене и поразне ефекте неолибералне зависне модернизације, чији су учинци довели до феномена контрамодернизације и историјске рестаурације облика друштвености карактеристичних за тзв. рани/дивљи капитализам. Критика стратегије неолибералног друштвеног развоја, нипошто не рехабилитује ограниченост концепта и актера конзервативне ретрадиционализације и ребалканизације. Деведесете године у Србији и на простору бивше Југославије, такође, су показале његове катастрофалне учинке, оличене у феномену блокиране транзиције, разореног друштва, културне трауме, ксенофобичности, тј. „шока прошло-

сти“. На културно-идеолошком плану у Србији, смену мита о „небеском народу“, као да је данас заменио мит о „Европи без алтернативе!“. Реална Србија, као да живи заробљена између ова два мита, без обзира на радикалне промене у јавном мњењу и све већем периферирању европске оријентације у редовима не само елите већ и грађања.

Радикалне промене у класно-слојној структури друштва постсоцијалистичке Србије откривају антагонистичку природу продукционих и друштвених односа. У све огољенијој форми почињу се испољавати друштвене и класне противуречности, односно супростављени интереси друштвених снага. Ове се основне противречности не могу још за дуго политички камуфлирати етно-политичким тензијама, нити пацификовати, преусмеравати и покушајем маргинализације њиховог системског припитомљавања. Енормна експлоатација, осиромашење већине становништва и енормна незапосленост чине језгро негативне социјалне синергије за масовно незадовољство, могуће социјалне протесте и сукобе. Уколико не желе да буду одбачене од грађана и већине народа, политичке партије и елите мораће да прекину са обмањивањем грађања и да се артикулишу њихове реалне интересе у борби за друштвене промене.

Биланс транзиције захтева критичко преиспитивање досадашње стратегије и њене радикално редефинисане ради бржег изласка из кризе и остварења путева истинске модернизације, развоја и напретка Србије. Досадашња пракса у нас показало је унутрашње границе, ограниченост и погубне учинке, како стратегије конзервативне ретрадиционализације, тако и неолибералне зависне модернизације. Време, које је пред нама, ускоро ће показати којим смером ће се савремена Србија даље развијати: да ли у перспективи парадигме и модела *конзервативне ауторитарне модернизације, либерално-демократске или социјал-демократске оријентације*. На грађанима је и на настајућој елити да изабере и редефинишу правац будућег развоја. Он мора бити у складу са глобалним мегатрендовима у Европи и свету, али и респектовати наш национални и културни идентитет, интересе и специфичности нашег геостратешког положаја и улоге у савременом свету. На овом фону трагања за алтернативом будућег развоја и артикулацијом интереса класа и слојева у друштву Србије,

профилисаће се нова композиција елита као актера друштвених промена.

Наше је мишљење да *социјалдемократска алтернатива друштвеног развоја* представља историјску форму друштвених промена за стварање отвореног, модерног грађанског друштва, које израста на плурализму својинских односа, чију кичму представља акционарство запослених и партиципативна демократија од микродруштвених структура, преко локалне и регионалне самоуправе, до централних институција глобалног друштва. Такав модел друштвених односа ослобађа масовну иницијативу, стваралаштво и одговорност свих друштвених слојева за развој и будућност друштва, као такав, он гарантује успех и отвара перспективу свим друштвеним групама.

Избор аутентичне алтернативе даљег друштвеног развоја није пак могућ без критичког суочавања са узроцима и последицама садашњег стања у коме се налазимо; дакле, без ослобађања бројних илузија, као и радикалне промене у саставу стратегијских елита које су нас довеле до овде. Извесно је да они који су нас увели у кризу, не могу нас извести из ње. Време је за нове друштвене промене које могу остварити нове елите.

Уместо закључка

Србија и Балкан налазе се у зони земаља нове европске и светске периферије, без обзира да ли су институционално у ЕУ или не. Овакав закључак изводимо из места и улоге ових земаља и регионалној и класној подели рада у савремености. Ова чињеница, даље, детерминише начин репродукције социокласне и политичке структуре ових друштава. То су зависна друштва субразвоја и дегенерисане структуре. Са још увек неиздиференцираном елитом и неразвијеним новим погледом на свет. Она, нажалост, још живе у знаку синдрома – „културне трауме“, између „шока прошлости“ и „изазова савремености“. У овом контексту у Србији, на културном и идеолошком плану, мит о „небеској Србији“ замењен је митом „Европа без алтернативе“!

Елите у земљама у транзицији још увек су незреле, псеудоелите. Србији је (и осталим балканским земљама) потреб-

на зрела, национално свесна предузетничка елита. Модерна елита, отворена према свету, која ће својим високим професионализмом и респектом општег добра – националног интереса – показати да се за „отаџбину може гинути на сваком послу а не само на бојном пољу“ (Д. Даничић). Та нова елита, својим предузетништвом и културном дипломатијом, може учинити више од свих транзиционих влада, које су рестаураторском улогом увеле Србију у дужничко ропство и ред реколонијализованих земаља, које су под Дамокловим мачем протектората, неспособне да рационално управљају и бране своју слободу и независност.

У компаративној слици света: разлика између компрадорске буржоазије у Латинској Америци од пре двадесет и више година (када је о томе писао А. Г. Франк) и савремених компрадора у Србији/Балкану лежи у следећем:

- у Латинској Америци друштва су тек прелазила из феудализма у рани капитализам;
- у Србији и на Балкану друштва прелазе из социјализма у капитализам;
- компрадори се у Латинској Америци регрутују из земљорадничке класе, а у нас из средње класе и номенклатуре;
- оно што је заједничко компрадорима на свим континентима (Балкану, Русији, Латинској Америци, Азији, Африци) јесте што су за свој партикуларни интерес спремни да жртвују национални; што су бескрупулозни у експлоатацији домаће радне снаге, а поданичке нарави према господарима светске моћи. Према мегакапиталу ТНЦ и метрополама.
- Компрадорске буржоазије су носиоци процеса унутрашње реколонијализације, зависне модернизације и асиметричне глобализације на геопростору Србије/Балкана.

Историјска социологија оставила је сведочанства о настанку и улози компрадора у Кини, Индији и Латинској Америци – као агената продора капиталистичког начина производње и колонијализма у 19. веку.³ Време је да наши социолози напишу савремену студију о компрадорима у Ср-

3 Видети о томе у студијама А. Г. Франка и И. Волерстина

бији и на Балкану. За сада, о овом феномену, узгред пише мали број економиста и социолога и геополитичара. Од економиста *Мимор Јакшић, Јован Душанић, Данијел Цветичанин и Бранко Драгаи*; од социолога: *Вера Вратуша-Жуњић, Слободан Антонић, Зоран Видојевић и Љубиша Митровић*, а од политиколога и геополитичара – *Милош Кнежевић и Миша Ђурковић*. У свом чланку „Компрадори“, С. Антонић, између осталог, пише: „Често мислимо да је наша елита – политичка, медијска, па и културна – јединствена по упропашћавању привреде, растакању државе, пљачкању ресурса и културном рату против сопственог народа. Ако нам је за утеху, сличних примера је било још, нарочито током историје колонијализма. Тада је таква елита и понела назив „компрадорска“... Компрадорска елита се данас види као главни агент глобалног капитала и његових политичких структура („Империје“) у земљама које припадају полупериферији или периферији капиталистичког система“.⁴ Њена је улога, пише Антонић, да обезбеди културну хегемонију и убеди у раздобљу „транзиције“, домаће становништво – како је најбољу начин модернизације предаја у руке странцима свих ресурса (економских, политичких и културних).⁵

Свој текст би завршио пледоајом за радикалну критику неоколонијализма, који настаје у Србији и на Балкану, и „сјаја и беде“ њених квази елита, парафразирајући мисао француског социолога Рене Димона: *без промене стратегије развоја и друштвених структура, којим би се лишиле власти компрадорска буржоазија и њена корумпирана лумпенелита од села до града, Србија и Балкан неће моћи никада себе спасити*.⁶

Ради демаргинализације свог положаја у региону и глобалној подели рада, Србији је неопходна високо профилирана, компетентна, друштвено-одговорна и патриотска елита.

4 Видети опширније чланак С. Антонића „Компрадори“, *Печат*, Београд, бр. 109, 9. април 2010, стр. 8.

5 Исто, стр. 8.

6 Цитирано према наводу Pierra Dockesa, *Интернационала капитала*, Школска књига, Загреб, 1977., стр. 180.

Таква елита, са развијеном самосвешћу, пре свега ће својим стваралаштвом, допринети не само скидању негве стигматизације из 90-тих и прве деценије 21. века, већ ће се и изборити за нову позицију и улогу Србије у савремености. Србија може постати лидер региона само реалним променама свог бића и свести, напретком својих привредних и културних потенцијала, а не нарцисоидним самохвалисањем њених политичких лидера и њихових медијских трабаната у лику „*аналитичара-естетичара-пропагандиста и ПП-а*“ – ради спиновања маса и апологије текуће власти и политике. За формирање такве нове елите потребно је време, али и јасна оријентација у образовној, културној политици као и глобалној стратегији друштвеног развоја. Шта ћете пожњети у будућности, вели народна пословица, зависи од тога шта данас сејете, да ли жито или кукољ!

Прогресивне друштвене класе, како показује историја, у *револуцији* која представља облик најрадикалније друштвене промене и својеврсну светковину радости стварања (јер ослобађа носиоце нових производних снага и иницијативу широких народних маса, сабирајући их у фронт рада и развоја), имају моћ да изнедре из својих редова, искристалишу и конституишу прогресивне елите као актере модернизације, демократизације, еманципације и стваралаштва. За разлику од ње, *антиреволуција* – отвара простор за социјалну регресију и историјску рестаурацију конзервативних класа и елита. На јавну сцену онда ступа поворка политичких интриганата и демагога, сподоба сваке врсте, лицемерних конвертита и корумпираних група, чије се понашање граничи и удружује са криминалном и антипатриотском делатношћу. Политичка сфера онда постаје налик на бордел. Парламент постаје политичка брбљаоница, а Влада пословни одбор буржоазије. О ликовима револуционара и антиреволуционара из Француске грађанске револуције, о њиховом социолошком профилу – својевремено су писали, најпре Карл Маркс (видети студију *Грађански рат у Француској*), а затим и Слободан Јовановић (*Вођи француске револуције*).

О јунацима савремене транзиције, тј. неоконзервативне рестаурације у свету и код нас (или како је њени идеолози из милоште зову „демократске, плишане револуције“), тек ће се писати критичке студије и аутентична историја. Почетне

социолошке записе налазимо у студијама аутора који се баве истраживањем улоге елите распада и елита у процесима постсоцијалистичке транзиције.⁷

Транзиција је противречан процес нових деоба и сабирања друштвених снага. Елите, које артикулишу интересе друштвених класа и предводе друштвене актере у друштвеним борбама и променама, морају имати не само професионална знања, већ и развијену колективну самосвест о друштвеним класама којима припадају, свом народу и добу у коме живе, као и њиховом посланству и улози у националним, регионалним и глобалним променама. Јер, како пише Имануел Волерстин: „Транзиција није пријатељска спортска утакмица. Она је жестока битка за будућност и довешће до оштре поделе међу нама... Живимо у времену транзиције и морате знати ка којој обали желите да пливате, у супротном, удавићете се!”⁸

7 Видети о томе студије: К. Косика, Г. Осипова, З. Голенкове или од наших аутора, З. Голубовић, М. Лазића, С. Антонића и С. Миладиновића.

8 И. Волерстин, *Опадање америчке моћи*, ЦИД, Подгорица, 2004. стр. 178.

Ljubiša Mitrović

*THE NEW BOURGEOISIE AND ITS
PSEUDO-ELITE IN THE SOCIETIES OF
PERIPHERAL CAPITALISM*

A Sketch for a Sociological Portrait

Summary

The paper analyses the changes in the class structure of the post-socialist societies under the influence of the neoliberal development strategy and the restoration of peripheral capitalism.

It especially focuses on the changes that have taken place in the very composition of the ruling neobourgeois class, of its fractions and elites. In particular, it analyses the social profile of the comprador bourgeoisie and its political elites, as well as the detrimental effect they have on the future and the development of the Balkan societies. Through uncritical acceptance of the neoliberal strategy of dependent modernization and obedience to their Western mentors, the satellite pseudo-elites have contributed more to the processes of destruction than those of creation. They have brought about the peripherization of economy, society and culture and have pushed Serbia and the Balkans into the zone of peripheral capitalism.

The paper explores the social position and the role of the given groups in the social structure, in the system of the division of social power and in the current social changes in Serbia and the Balkans. It also compares the changes in the class structure that have occurred in the Balkan societies to those that have taken place in Latin America and Asia, pointing thereby to the relevant similarities and differences. The common denominator turns out to be that all of those societies in the various parts of the world are dependent societies of peripheral capitalism in the global system. They are ruled by the comprador bourgeoisie and satellite lumpen-elite. They are heavily segregated and exploited societies, and are deeply divided, and full of risk and conflict.

*The paper concludes with a paraphrase of a thought of René Dimon (expressed in his *Neocolonial Rule in India*): without a change in the development strategy and the social structure, that*

would strip the comprador bourgeoisie and all the corrupted elites in both the cities and in the rural areas of their power, Serbia will never be able to make any progress!

Key Words: peripheral capitalism, dependent modernization, comprador bourgeoisie, pseudo-elite, lumpen-politics.